

RINNASTUKSEN AARREAITTA

Paavo Pulkkinen *Suomen kielen kopulatiivikonjunktiot*. Studia Philologica Jyväskyläensia 30. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1993. 254 s. ISBN 951-34-0086-7.

Vuosikymmenien ajan olemme tottuneet Setälän Lauseopin 129:n pykälän¹ opastamina luettelemaan kopulatiivisia eli »yhdistystä ilmoittavia» konjunktioita seuraavasti:

ja
ynnä
sekä, sekä – että (jotta)
-kä
saati, saatikka
jopa, vieläpä

Mutta mitä tämä lyhyt lista oikein kätkee sisäänsä? Mikä on sen jäsenten työnjako, miksi ja miten juuri nämä konjunktiot on valittu ja miten hyvin lista kuvaa kopulatiivisen rinnastamisen keinoja puhutun ja kirjoitetun suomen eri muodoissa? Nämä ovat kysymyksiä, joihin on vihdoin tarjolla selkeitä vastauksia. Kirjassaan Paavo Pulkkinen esittää sekä runsaasti yksityiskohtaista tietoa kopulatiivisesta rinnastuksesta että laajempia näkymiä suomen kopulatiivikonjunktioiden historiaan, vaihteluun ja keskinäiseen työnjakoon eri kielimuodoissa ison ja monipuolisen aineiston pohjalta. Pulkkinen teos onkin ensimmäinen kokonaisesitys kopulatiivisista rinnastuskonjunktioista suomen kielessä.

Pulkkinen kirjan tehtävänasettelu on laaja. Johdantoluvussa tekijä ilmoittaa »keskittävänsä» tarkastelemaan kopulatiivikonjunktioiden alkuperää, tehtäviä ja käyttörajoituksia, murrelevikkiä sekä niiden esiinty-

misaikaa ja -suosiota suomen kirjakielessä. Tässä on kyllä työsarkaa enemmän kuin tarpeeksi. Näin monipuolista lähestymistapaa voi kuitenkin pitää perusteltuna ratkaisuna, koska Pulkkinen käsiteltävikseen valitsemat tutkimusongelmat kytkeytyvät luontevasti toisiinsa; niistä jonkin huomiotta jättäminen hankaloittaisi muidenkin selvittämistä.

Mikä on kopulatiivikonjunktio? Tämä kysymys nousee esiin jo heti kirjan alkusivuilla ja siihen palataan myöhemmin. Kopulatiivisten konjunktioiden rajauksen ongelmaa ja sen ratkaisumahdollisuuksia käsitellessään Pulkkinen ohimennen (s. 12, alaviite 1) osoittaa, miten kielen käytön todellisuus on mutkikkaampi ja monimuotoisempi kuin kieliopeissa esitetyt kuvaukset: aukottomaan ja ehdottomaan luokitteluun on vaikeaa ellei mahdotonta päästä.

Sama ajatus on oikeastaan koko kirjan kantava idea: runsas esimerkistö välittää tietoa suomen kielen rinnastustapojen moninaisuudesta, puhutun kielen keinojen lisäksi kirjoitetun suomen kielen eri kehitysvaiheiden käytänteistä. Juuri kirjakielen historiaan paneutuminen osoittaa rajanvedon ongelmallisuuden: Pulkkinen mukaan suomen kirjakielessä on kopulatiivisen konjunktion tehtäväsä käytetty jopa noin neljäkymmentä eri ilmausta, joista selvästi kopulatiivisiksi konjunktioiksi luokiteltavia on tosin huomattavasti vähemmän. Usein näyttäisi olevan kyse konjunktiona käytetyistä adverbeista.

Pulkkinen päättyy rajausongelmassa lopulta jonkinlaiseen pragmaattiseen kompro-

¹ Kolmannesta painoksesta lähtien.

missiin: hän ottaa kopulatiivikonjunktioiden joukkoon sellaisiakin, joita kaikki aikaisemat tutkijat eivät sinne hyväksyisi, mutta toisaalta erottaa omiksi ryhmikseen prototyypiset ja frekvenssiltään laajemmat »peruskonjunktiot» (*ja, sekä, -kä*) ja »sekundaarikonjunktiot» (*ynnä, jopa, vieläpä, niin kuin (-kin), niin kuin myös, niin hyvin kuin, samoin kuin, kuin myös, jos(kin), että, jotta, sun, myös, kanssa, -pA*). Kolmas Pulkkinen erottama kopulatiivikonjunktioiden ryhmä on »parikonjunktiot» (*sekä – että* jne.).

Pulkkinen esittämä kopulatiivikonjunktioiden ryhmittely selkiyttää kuvaa kopulatiivisen rinnastamisen keinoista ja eri konjunktioiden käytöstä suomen kielessä. Se myös vastaa Pulkkinen kirjansa loppuluvussa esittämiä kvantitatiivisen analyysin tuloksia. Ryhmittely tarjoaa myös perustelun kirjan painotuksille (*ja, sekä* ja *-kä* saavat eniten huomiota osakseen) sekä auttaa lukijaa hahmottamaan teoksen rakennetta ja käsittelyn etenemistä.

Pulkkinen kirjan dispositio on muutenkin selkeä: johdannon jälkeen hän käsittelee erikseen perus-, sekundaari- ja parikonjunktioilla rinnastamista myöntölauseissa, sitten kieltolauseissa. Kieltolauseiden yhteydessä erillisen käsittelyn saavat imperatiivilauseiden rinnastukset, joille Pulkkinen osoittaa omia ominaispiirteitään. Teos päättyy suppeahkoon yleiskatsaukseen. Lisäksi kirjaan sisältyy hyvin laadittu saksankielinen tiivistelmä. Selkeää yleisvaikutelmaa tehostaa viimeistelty ulkoasu; mm. iso esimerkkiaineisto on saatu taitavasti upotetuksi tekstin lomaan. Laajasta aiheesta ja sen kattavasta käsittelystä huolimatta teksti etenee sujuvasti ja teoksen yleisilme on miellyttävällä tavalla kompakti.

Yksityisiä konjunktioita käsiteltäessä huomiota kiinnitetään niiden alkuperään, käytön laajuuteen, käyttöiheyteen ja jopa äänneasun mahdolliseen variaatioon murteissa. Myös konjunktioiden muu kuin varsinainen kopulatiivinen käyttö (disjunkttiivinen, adversatiivinen, konsessiivinen) tulee

käsitellyksi. Ison osan teoksesta vie kunkin konjunktion avulla toteutuvien mahdollisten rinnastustyyppien analyysi sitä havainnollistavine esimerkkeineen. Käsittelyn kohteina ovat kaksijäseniset sekä useampijäseniset rinnastukset, rinnastettavien ryhmittäminen (esim. erilaisiksi pareiksi), rinnastusten hierarkkinen järjestäminen. Varsinkin sekundaarikonjunktioiden käsittelyn yhteydessä esiin tulee runsaasti hyödyllistä tietoa konjunktioiden (tekstuaalisesta) työnjaosta.

Keskeisiä rinnastuksen yhteydessä huomioon otettavia ilmiöitä ovat rinnastuksen emfaattisuus, rinnastettavien lauseiden myönteisyys tai kielteisyys, rinnastettavien lukumäärä sekä keskinäinen järjestys. Parallelismien käsitettä Pulkkinen ei kirjassa käytä, mutta pyrkimys parallelismiin ja symmetriaan tulee selvästi esiin mm. monissa hänen analysoimissaan *ja*-konjunktion avulla toteutuvissa rinnastustyypeissä. (Syntaktis-semanttinen symmetria ja siitä poikkeaminen on olennaista myös rinnastuksen normatiivisessa tarkastelussa.)

Pulkkinen käsittelee rinnan sekä lauseiden että lauseenjäsenten rinnastusta. Oman huomionsa saavat myös virkkeenalkuiset *ja* ja *-kä* sekä tauoneton tai lauseenloppuinen *ja*. (Lauseen tai virkkeen käsitteet on kirjassa tosin otettu käyttöön niitä erikseen määrittelemättä, suomen kielen tutkimuksen valtavirran vakiintuneisiin käytänteisiin tukeutuen.)

Kielioppien kalpeaan tapaan kuvata ja luokitella kopulatiivikonjunktioita ja niiden tehtäviä Pulkkinen tuo lisäväriä siis sekä kirjakielen eri kehitysvaiheista peräisin olevan materiaalin että murreaineiston avulla. Kirjoituksen ja puheen rinnastuskäytäntöjen erot tulevat toistuvasti esiin nimenomaan eri rinnastustyyppien analyyseissä. Usein on samalla kyse myös kieliopin standardin ja kielen todellisuudessa ilmenevän variaation eroista. Hyvän havainnollistuksen vakiintuneiden rinnastuskuvausten ja kielen käytön ristiriidasta tarjoaa sellaisten rinnastusten käsittely, joissa *ja* on »loitolla olevia

komponentteja yhdistämässä». Kielioppien lineaarisesti jatkuvien rinnastusesimerkkien yhdenmukaista ilmettä rikkovat sellaiset varsinkin puheessa esiintyvät epäjatkovat rinnastukset kuin *kirveellähän ne puut kuattii ja kassaralla* (s. 65). Tällaisten murreesimerkkien tulkinnassa Pulkkinen tosin hie-man hanakasti nojaa puhujien intentioiden arvailuun.

Paitsi murreaineistoa Pulkkinen käyttää kirjoitetun nykysuomen vertailukohtana myös vanhan kirjakielen aineistoa. Epäjatkovien rinnastusten tarkastelu havainnollistaa hyvin myös sitä, miten Pulkkinen onnistuneesti hyödyntää kopulatiivisen rinnastuksen historiaa koskevaa tietoa nykysuomen ja sen vaihtelun selittämiseen. Hän osoittaa, että kirjoitetun kielen epäjatkovat rinnastukset ajoittuvat kirjakielen alkuaikoihin, mutta toisaalta nykysuomessa niitä voi löytää »puhekielen sävyjä tavoittelevasta kaunokirjallisuudesta» (s. 66).

Juuri vanhan kirjasuomen esimerkkien avulla Pulkkinen paljastaa lukijoilleen kiellemme eri kehitysvaiheisiin kätkeytyvän kopulatiivisen rinnastamisen keinojen rikkauden. Vanhan kirjasuomen rinnastuskäytänteisiin perehtyminen ja niiden vertaaminen paitsi nykysuomeen ja murteisiin myös naapurikielten rinnastustapoihin on auttanut tekijää selvittämään konjunktioiden alkuperää, niiden ilmaantumista suomen kirjakielen samoin kuin niiden mahdollista häviämistä kirjoitetusta suomen kielestä. Varsinkin rinnastusta ja konjunktioiden käyttöä synkronisena ilmiönä tarkastelemaan tottuneelle nämä eri konjunktioiden ja rinnastustyyppien »synty-, nousu- ja tuhojaksot» tarjoavat innostavia elämyksiä.

Pulkkinen esittää mm. oman selityksensä *sekä*-konjunktio alkuperästä. Hänen mukaansa suomen omaperäinen *sekä*-konjunktio saattaisi juontua rinnasteisten lauseiden subjektin (ja edelleen objektin) toistosta: *Mies sai haukia, se sai ahvenia* > *Mies sai haukia, sekä sai ahvenia* > *Mies sai*

haukia sekä ahvenia (-*kä*-partikkeli toimii yleensä rinnastuksen merkinä).

Kielteisten rinnastustyyppien historian esittelyt, varsinkin (*ei*)*kä*- ja *ja*-konjunktioiden osalta (luvuissa 5.2 ja 5.3), ovat kirjan parhaita jaksoja. Niihin sisältyy tietoa eri rinnastustyyppien yleisyydestä vanhassa kirjasuomessa ja varhaisnykysuomessa sekä murrelevikistä. Lisäksi muiden (lähinnä germaanisten kielten) rinnastuskäytäntöihin vertaaminen tukee nykysuomen kielteisten rinnastustyyppien käyttötapojen ymmärtämistä.

Pulkkisen käyttämä iso ja monipuolinen aineisto sekä sitä täydentävät valikoivat poiminnat tuovat esiin paljon sellaisia rinnastustapauksia, joita pienemmästä ja yksipuolisemmasta aineistosta — saati vain tutkijan omaa kielikykyä luotaamalla — ei joko tapaisi lainkaan tai joista ei ainakaan saisi yhtä rikasta kuvaa. Hyväksi esimerkiksi kelpaa kirjan luku 2.1.3, jossa käsitellään rinnastustyyppin A ja B »erikoistapauksia». Varsinkin nk. iteratiivinen rinnastus saa aineiston runsauden ansiosta perusteellisen ja erinomaisen kiinnostavan analyysin. Iso ja monipuolinen aineisto auttaa ratkaisevasti myös esimerkiksi sekundaarikonjunktioiden eri varianttien, niiden käytön ja keskinäisen työnjaon selvittämistä.

Teoksen päättävä yleiskatsaus kokoaa yhteen tutkimuksen tulokset. Siinä esitetään ensin katsaus kirjakielen kopulatiivisen rinnastuksen nykypäivään ja siihen johtaneeseen kehitykseen. Katsauksen tueksi annetaan myös (hyvin tiiviissä muodossa) kvantitatiivisia tietoja eri konjunktioiden käytöstä eri aikakausina. Tekijä pohtii myös vielä kerran muiden kielten vaikutuksen osuutta suomen kirjakielen rinnastuskeinojen muotoutumiseen. Lyhyehkön yleiskatsauksen toinen osa koostuu murteiden rinnastuskäytänteiden kokoavasta tarkastelusta.

Yksi hyvän kirjan ominaisuus on se, että sitä voi lukea monella tapaa. Pulkkisen teos täyttää tämän kriteerin: sen selkeä dispositio ja sujuva etenemisvauhti houkuttelevat luke-

maan teoksen alusta loppuun, mutta sillä on myös tarjottavaa sieltä täältä tietoja poimivalle lukijalle.

Joitakin kirjan puutteita on toki myös mainittava. Teoksen alaotsikoiden hierarkia väliin uuvuttaa (*ja*-konjunktioita käsittelevässä toisessa luvussa viiden eri tason otsikkoja!), mutta toisaalta tarkkaa sisällysluetteloa voikin sitten käyttää muuten puuttuvan hakemiston korvikkeena. Toinen lukijaa paikoin häiritsevä puute on runsaan esimerkitön numeroimatta jättäminen. Tekijä joutuukin joskus viittaamaan tarkoittamiinsa esimerkkeihin mm. seuraavasti: »Kolmanneksi viimeisessä esimerkissä on joka tapauksessa kyse – – ja toiseksi viimeisessäkin luultavasti – – » (s. 36).

Rinnastusten normatiivinen luokittelu hyväksyttäviin ja virheellisiin tapauksiin ei mielestäni kytkeydy luontevasti kopulatiivikonjunktioiden historiaan, vaihteluun ja rinnastustyyppien rakennekuvauksiin. Kielenhuoltajan näkökulma kuitenkin pilkahtelee esiin silloin tällöin (vaikkakin melko har-

voin) Pulkkinen kirjan sivuilta, ehkä tuimimmin parikonjunktioilla *sekä – että* rinnastamista käsiteltäessä, vaikka tekijä muistaa toki myös itse korostaa normatiivisen lähestymistavan erillisyyttä (s. 14).

Tässä on tullut puheeksi vain joitakin yksityiskohtia Pulkkinen teoksesta. Olen pyrkinyt niiden avulla havainnollistamaan kirjan ominaisuuksia yleisemminkin sekä antamaan kuvan Pulkkinen tutkimusotteesta aiheeseensa. Toivottavasti on käynyt selville, että tuo ote on vahva. Rinnastuksesta, konjunktioista ja niiden käytöstä mutta myös laajemmin puhutun suomen variaation ja kirjoitetun kielen standardien yhteiselosta ynnä kirjakielemme historiasta kiinnostuneille Virittäjän lukijoille suosittelen tutustumista tähän kopulatiivisen rinnastuksen mainioon käsikirjaan. ■

JYRKI KALLIOKOSKI

Suomen kielen laitos, PL 3 (Fabianinkatu 33), 00014 Helsingin yliopisto

TILASTOTIETOJA SUOMEN MURTEIDEN SANASTOSTA

Raimo Jussila – Erja Nikunen – Sirkka Rautoja *Suomen murteiden taajuussanasto. A frequency dictionary of Finnish dialects.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1992. XXIX + 319 s. ISBN 951-37-0850-0.

Suomen kielen taajuussanasto (1979) on saanut rinnalleen merkittävän tilastollisen sanaston: Suomen murteiden taajuussanaston. Suomen murteiden taajuussanasto (jäljempänä MTS) selvittää suomen murteiden sanojen yleisyyttä. Aineistona on 16 Suomen kielen näytteitä -sarjan sanastoa. Näyt-

teistä kahdeksan edustaa länsimurteita ja kahdeksan itämurteita. Näytteiden valinta on pyritty tekemään tasaisesti eri murteet huomioon ottaen. Suomen murteiden taajuussanaston aineisto koostuu 207 636 saneesta ja 11 129 eri sanasta. Sanaston esikuvana on käytetty Suomen kielen taajuussanastoa